

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ ТА РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА (90-Х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ – 2014 РІК): СПРОБА КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ

Нінічук С.

ВСТУП

На рубежі 80-90-х років XX століття визріли передумови для краху соціалістичної системи, наслідком якого стала поява на політичній мапі Європи незалежних Республіки Польща (РП) та України. Для новопосталих держав, поряд із політичними та економічними проблемами, на порядку денному з'явилася нагальне питання подолання радянського пам'яттєвого спадку, історично-ідеологічних наративів, перегляду власної історії та заповнення, так званих «білих плям» у ній. Відтак, згадані процеси були пов'язані із необхідністю випрацювання історичної політики на державному рівні, формування нових ціннісних історичних орієнтирів суспільств із новим набором національних героїв та державних свят.

Як показав історичний досвід, формування та реалізація державної політики історичної пам'яті виявилася непростим завданням, що ускладнювалося стійкістю пострадянських історичних наративів, необхідністю переписати історію більшої половини XX століття із відкиданням штампів та кліше притаманних радянській ідеології. Враховуючи той факт, що більшість суспільства і України, і Республіки Польща були виховані саме на радянській історичній традиції, подолання радянського пам'яттєвого негативного спадку «розтягнулося» на десятиліття. Які форми та методи було обрано політичною елітою РП та України у справі формування нової державної політики історичної пам'яті? З якими труднощами та проблемами зіштовхнулися досліджувані у статті країни, при реалізації політики історичної пам'яті? У чому полягала різниця політики пам'яті та чому політика пам'яті двох сусідніх держав проявилася наріжними каменями міжнаціональних відносин пропонує проаналізувати у представленому матеріалі.

1. Особливості формування державної політики історичної пам'яті Республікою Польща та Україною у 90-х роках XX – на початку XXI століття

Нині по обидва боки українсько-польського кордону, мало ймовірно, знайдуться ті, хто не знає (чи не долучений) про дискусії з приводу історичної пам'яті, яка не вщухає поміж обома націями. Засоби масової інформації (ЗМІ) України та РП нерідко піднімають тему взаємних образ, часто висловлюючи претензії щодо потрактовування подій минулого: міжнаціонального протисноання на Волині та в Галичині у роки Другої світової війни, подій

міжвоєнного періоду (політика пацифікації, осадництва, національних утисків українців у Другій Речі Посполитій), подій пов'язаних із українсько-польською війною 1918–1919 років, радянські експерименти у вигляді депортацій, репресій, навязання комуністичного способу життя, тощо. Усі ці складні сторінки історії призвели не просто до міжнаціональних суперечок та існування двох історичних правд, а й до так званих «воєн на могилах», які у пострадянський період стали нерідким явищем, особливо на українсько-польських прикордонних теренах.

Особливістю пам'ятєвих трансформацій, що охопили РП та Україну (як і усю Європу загалом) на рубежі ХХ – ХХІ століть, стало повернення із небуття пам'яті віктимізованих груп, що до цього часу перебували у затінку офіційних національних історіографій. Власне, саме наприкінці ХХ століття було зроблено перші кроки на відкриття архівних сховищ у посттоталітарних країнах, широкого оприлюднення набули спогади тих, хто до цього часу був безмовним. Відкриті архівні документи і свідчення очевидців та учасників замовчуваних раніше подій були інтерпретовані у концепції заповнення так званих «білих плям» в історії¹. У той час сама історія, а разом із нею й історична пам'ять уявлялися дослідникам історичної пам'яті, як цілісна картина у якій не вистачає окремих фрагментів-пазлів. Тому вартує ці «білі плями», а радше «криваві плями» відчистити (як власне і саме ХХ століття, бо ж саме у ньому цих «плям» найбільше), заповнивши їх інформацією і тим самим ліквідувавши їх, і, здавалося, тоді історична картинка стане повною і чіткішою. Однак, доволі швидко з'ясувалося, що уявлення про «білі плями», як про замовчувану правду, надто спрощене. Виявилося також, що історична картинка та мапи укладені сусідніми суспільствами, суттєво відрізняються і спільним групам істориків не так просто звести історичну минувшину до спільного трактування, до одного знаменника. У той же час, наукова спільнота чітко усвідомила, що своєрідний «спільний історичний знаменник» не тільки пояснює минуле, але, що іще важливіше, конструє теперішнє й майбутнє². І коли важливість останнього стає зрозумілою та актуальною для політичних еліт, саме у цей момент постає нагальна потреба формувати та реалізовувати на державному рівні політику історичної пам'яті. Саме така ситуація склалася в РП та в Україні на момент початку 90-х років ХХ століття, набуваючи усе більшої актуальності з кожним роком.

Докорінні трансформаційні зміни, що переживали польське та українське суспільства за останні 35 років, безумовно, пов'язані із еволюційним рухом національних спільнот від тоталітаризму до демократії, охопили всі аспекти їх життя. Спільним для України та РП є той факт, що в обох країнах суспільні зміни носили водночас і циклічний, і динамічний характер³, що дозволяє

¹ Стрільчук Л., Пасічник Ю. Президентський вимір сучасних українсько-польських відносин : монографія. Луцьк : Видавництво «Терези», 2020. С. 230.

² Набок С. Політика пам'яті у сучасній Україні: проблеми формування та контroversійність наслідків. *Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні*. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017. С. 233.

³ Зеленько Г. «Навздогінна модернізація»: досвід Польщі та України: монографія. К. : «Критика». 2003. 216 с.; Зеленько Г. Україна – Польща: політико-владні структури в умовах модернізації. *Людина і політика*. 2000. № 2. С. 28–34.

зробити висновок про кризу державної політики пам'яті, або, навіть, про її повну відсутність у окремі конкретні періоди⁴.

Першою, на шлях перегляду власної історичної політики ступила Республіка Польща, розірвавши із комуністичним минулим. Так, у посткомуністичній Польщі відбувався процес офіційного перегляду власної історичної політики щодо східних сусідів, насамперед до України, і, її проявом стало налагодження добросусідських відносин. Вже 3 серпня 1990 року Сенат РП видає Ухвалу, якою засудив акцію «Вісла» 1947 року⁵. У документі зазначалося, що відповідальною за масові переселення українців є комуністична влада. Цим рішенням Сенат фактично визнавав часткову відповідальність польської сторони за акцію, організовану режимом Болеслава Берута⁶.

Українська державна політика історичної пам'яті у неартикульованому вигляді розпочинає формуватися, фактично, із часу розпаду Радянського Союзу та утвердження української незалежності. Фактично із цього моменту державна політика історичної пам'яті в Україні носила в цілому національно спрямоване наповнення. Із невеликими розбіжностями, державна історична політика до 2005 року здійснювалася послідовно, однак характеризувалася аморфністю, амбівалентністю та мала кон'юнктурний характер і проводилася в загальному річизні досягнення компромісів заради примирення суспільної думки між послідовниками пострадянського і державницького наративів. Іншими словами, політичні лідери країни намагалися не стільки формувати історичну свідомість громадян, як пристосовувати історичну політику до ситуативних обставин⁷, що на той час існували в українському суспільстві.

Волинські дослідники історичної пам'яті та державної історичної політики Л. Стрільчук та Ю. Пасічник⁸ проводять паралелі між Україною та РП на прикладі президентських каденцій Л. Кучми в Україні та А. Кваснєвського у Республіці Польща, які, доречі, практично співзвучні у часі, В. Ющенко та Л. Качинського і т.д. Автор вбачає у цьому чітку логічну концепцію, яка чудово ілюструє циклічність періодів щодо формування державної політики історичної пам'яті у досліджуваних країнах. Зокрема, згадані дослідники вважають, що кризові цикли формування та реалізації державної політики історичної пам'яті припадають на 1994–2004 роки.

Так, досліджуючи ситуацію в українському пам'яттєвому просторі, означеного періоду, слід відзначити, що особливу складність аналізу формування національної політики історичної пам'яті її трансформаційних процесів,

⁴ Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні. Ред. кол. О. Рафальський (голова), В. Войналович, Л. Нагорна. Київ: ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017. С. 7.

⁵ Стрільчук Л. Нінічук А. Війна пам'яті та війни пам'ятників у сучасних українсько-польських відносинах: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. С. 53.

⁶ Хахула Л. Україна та українці в офіційному та медійному дискурсах сучасної Польщі (перша половина 1990-х років). *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 2010-2011. Вип. 3-4. С. 224.

⁷ Стрільчук Л. Нінічук А. Війна пам'яті та війни пам'ятників у сучасних українсько-польських відносинах : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. С. 55.

⁸ Стрільчук Л., Пасічник Ю. Президентський вимір сучасних українсько-польських відносин : монографія. Луцьк : Видавництво «Терези», 2020. 360 с.

створювало різке розмежування поляризації політичних настроїв (а відтак і суспільних поглядів), яке далеко не завжди вкладається у регіональну дихотомію по лінії «Захід – Схід»⁹. Драматизм українського соціуму проглядаються, найперше, в тому, що впродовж чверті століття незалежності України ії політичному класу не вдалося створити узгоджений «український проект»¹⁰ (під «узгодженим проектом» автор розуміє одну та чітко сформульовану концепцію державної політики історичної пам'яті, яка не просто б реалізовувалася на рівні держави, але й була прийнятна для суспільства загалом).

Як продемонстрував досвід останніх років, з-поміж різних видів колективної ідентичності, політична, виявляється особливо вразливою в умовах дестабілізації, яка стала виразним фоном українського життя. Український соціум, у перші десятиліття незалежності, по суті, був позбавлений об'єднуючих стимулів – ані ідеологія, ані історія, ані спільні цінності цю роль не виконували. І тільки добре продумана і збалансована політика пам'яті пропагована державою здатна була б змінити стан речей¹¹.

У період президентсько каденції Л. Кучми більшість державних свят, які залишилися у спадок від СРСР, продовжували залишатися у святковому календарі. На думку Л. Набок, цей приклад досить яскраво унаочнює стан державної політики історичної пам'яті. Так, наприклад, відзначалося свято 8 березня (Міжнародний жіночий день), 1–2 травня – День міжнародної солідарності трудящих, 9 травня, як День Перемоги у Великій Вітчизняній війні¹². Саме ці три дати, закріплені на законодавчому рівні, як святкові дні, продовжували залишатися незмінними у державному святковому календарі України іще десятиліттями після проголошення незалежності. Паралельно традиційними, і досить масовими стають релігійні свята. Але поряд із цим починають з'являтися і дати пов'язані із національною історією, наприклад 14 жовтня – День Українського козацтва, який було запроваджено згідно Указу Президента Л. Кучми у 1999 році¹³.

Як не парадоксально, але фактом залишається і те, що в тому ж таки 1999 році згідно Указу Л. Кучми на державному рівні було закріплено святкування Дня захисника Вітчизни і призначено його на 23 лютого. Як відомо, саме ця дата, як відомо, впродовж тривалих десятиліть відзначалася в СРСР як день радянської армії. На думку Л. Стрільчук, даний приклад увиразнює той факт, що державна політика історичної пам'яті в Україні, у зазначений період, формувалася в межах радянських історичних наративів.

⁹ Стрільчук Л. Сучасний польський націоналізм і українсько-польські суперечності – нові обличчя старих проблем. *Історичні і політологічні дослідження*. Науковий журнал. № 1 (64). Вінниця, 2019. С. 197.

¹⁰ Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні. Ред. кол. О. Рафальський (голова), В. Войналович, Л. Нагорна. Київ : ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017. С. 21.

¹¹ Стрільчук Л., Пасічник Ю. Президентський вимір сучасних українсько-польських відносин : монографія. Луцьк : Видавництво «Терези», 2020. С. 233.

¹² Набок С. Політика пам'яті в сучасній Україні: проблеми формування та контраверсійність наслідків. *Етнополітичний контекст суспільних трансформацій у сучасній Україні*. К., 2017. С. 235.

¹³ Там само. С. 238–239.

Далі проаналізуємо походження вищезгаданих свят та їх ідеологічне забарвлення. У 2000 році Верховна Рада України ухвалює Закон «Про увічнення перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років»¹⁴. Власне, щодо самого терміну «Велика Вітчизняна війна», як такого, є чимало заперечень та контраргументів. Однак, Україна, на початок ХХІ століття, не звільняється від російських пам'ятєвих наративів і саме формулювання назви свята це чітко засвідчує. Формулювання «Велика Вітчизняна війна» на державному рівні залишалося незмінним аж до 2014 року¹⁵.

У період каденції Л. Кучми в Україні та А. Кваснєвського у РП відбуваються спільні семінари істориків України та РП, покликані узгодити трактування складних історичних сторінок ХХ століття, пов'язаних із Першою та Другою світовими війнами, міжнаціональними конфліктами, депортаціями, тощо. Поза сумнівом, це був значний корк до міжнаціонального примирення, вінцем якого стало відкриття президентом обох країн пам'ятного меморіалу українсько-польському примиренню у с. Павлівка, що на Волині 11 липня 2003 року.

У другій половині 90-х років ХХ століття у РП активно працює спеціально створена інституція Інститут національної пам'яті – Комісія з розслідування злочинів проти польського народу (Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (IPN)) – науково-дослідний інститут у Республіці Польща із функціями слідства та обвинувачення. ІПН утворено згідно із Законом про Інститут національної пам'яті від 18 грудня 1998 року.

ІПН посідає досить важливе місце в суспільно-політичному житті РП не лише у досліджуваній період, але й до нині. В своїй роботі згадана установа керується названим вище «Законом про ІПН». Як зазначено на офіційному сайті установи, ІПН покликаний зберегти пам'ять про:

- втрати, які пережив польський народ у роки Другої світової війни і після неї;
- патріотичні традиції боротьби проти нацистських і комуністичних окупантів;
- боротьбу за незалежну Польську державу на захист свободи і людської гідності¹⁶.

ІПН досить швидко у РП стає потужною інституцією, яка формує та реалізовує державну політику історичної пам'яті. Він діє відповідно до обов'язку розслідування злочинів проти миру, людяності й воєнних злочинів і потреби компенсувати шкоду, якої зазнали репресовані і постраждалі від тоталітарних режимів. Підпорядкований Інститут Сеймові, який затверджує його бюджет і складається з центрального управління у Варшаві, а також із

¹⁴ Закон України від 20.04. 2000 №1684-III «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 роки». URL: <http://zakon0rada.gov.ua> (Дата звернення: 21.01.2022 р.)

¹⁵ Стрільчук Л. Еволюція політики пам'яті в сучасній Україні: пострадянські наративи та національна політика пам'яті (на прикладі державних свят). *Літопис Волині. Всеукраїнський наковий часопис*. Заснований у 2001 р. Число 29. 2023. С. 97–98.

¹⁶ Стрільчук Л., Нінічук А. Війна пам'яті та війни пам'ятників у сучасних українсько-польських відносинах : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. С. 64.

одинадцяти регіональних управлінь у найбільших містах Польщі. Часові рамки, у межах яких працює інститут, – це період з 1939-го по 1989 рік включно, тобто період Другої світової війни, а також комуністичне правління.

В Україні аналогічну інституцію було створено значно пізніше, уже на початку XXI століття, на переконання автора, цим частково можна пояснити певні прогалини у формуванні національної історичної пам'яті в Україні на державному рівні, як, власне, і непослідовність державної політики у формуванні та реалізації історичної пам'яті. Так, положення про Український інститут національної пам'яті (УІНП) було затверджено Постановою Уряду від 5 липня 2006 року № 927¹⁷, але реально запрацювала установа із 31 травня 2006 року як спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері відновлення та збереження національної пам'яті українського народу. 3 жовтня 2018 року Кабінет Міністрів України схвалив рішення щодо створення територіальних органів інституту національної пам'яті для імплементації загальноукраїнської політики національної пам'яті на місцевому рівні й для доповнення цієї політики особливостями місцевої історії.

Основними завданнями Інституту задекларовано: посилення уваги суспільства до історії України, участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті українського народу, забезпечення всебічного вивчення етапів боротьби за відновлення державності України у XX столітті та здійснення заходів з увічнення пам'яті учасників національно-визвольної боротьби Першої та Другої світових воєн, жертв голодоморів та політичних репресій.

Загалом, у 90-х роках XX – на початку XXI століття, у період президентських каденцій Л. Кучми та А. Квашневського відбуваються перші помітні трансформації державної політики історичної пам'яті в Україні та у РП, а обома державами зроблено кроки у полщині міжнаціонального порозуміння та примирення. Фактично цей процес було започатковано на ініціативу президентів двох країн.

Взаємодія України та РП у формуванні історичної політики на найвищому, президентському, рівні продемонструвала європейський підхід до оцінки складних та трагічних історичних сорінок. Маючи позитивний приклад німецько-французького міжнаціонального примирення, українці та поляки, однак, не повністю використали апробований досвід.

Окрім того виразно проявилися диспропорції у темпах формування та методах реалізації державної історичної політики в РП та Україні. Навіть на перший, поверхневий погляд, простежуються більш динамічні процеси формування та реалізації політики історичної пам'яті у РП, що проявилось через фундаментальні підходи (фінансування, кількість працівників, концепція) формування та роботи ІНУ, який уже до кінця 90-х років XX століття розгорнув активну роботу. В Україні ж, процес формування національно історичної пам'яті носив, радше фрагментарний характер, історична пам'ять, а вітдак, і історична

¹⁷ Постанова Кабінету Міністрів України від 5 липня 2006 року № 927 «Про затвердження Положення про Український інститут національної пам'яті». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927-2006-%D0%BF> Дата звернення: 22.02.2023 р.

політика були просякнуті радянськими/пострадянськими історичними наративами. Українське суспільство ментально та пам'ятство продовжувало залишатися розколеним по осі «Схід – Захід», саме тому, автор робить висновок про кризовий цикл державної історичної політики в Україні у період 90-х років ХХ століття і до 2004 року.

2. Державна політики історичної пам'яті в Україні та Республіці Польща у 2005–2014 роках

Якісно новий етап у формуванні та реалізації державної історичної політики та формуванні національної історичної пам'яті в Україні розпочинається із приходом до влади президента В. Ющенка, який майже співпадає у часі із зміною польських президентів, на зміну А. Квасневському приходить Л. Качинський. І, якщо на той час можемо впевнено стверджувати, що у РП уже було чітко сформульовану концепцію державної історичної політики, то для України цей період позначився серйозними трансформаціями у сфері змін історичної державної політики.

Як відомо, В. Ющенко приходить на президентський пост внаслідок «Помаранчевої революції», за якою прокотилася ліберально-демократична хвиля розвитку, під час котрої можемо констатувати активні і результативні дії держави, щодо формування і реалізації національної політики пам'яті¹⁸.

Автор статті погоджується із думкою Л. Стрільчук, про те, історія незалежної України знає двох Президентів, які чітко обстоювали національні цінності, ставили в пріоритет українську історію і відповідним чином формували державну політику історичної пам'яті, це В. Ющенко та П. Порошенко. В усіх інших випадках, керівники держави тяжіли до пострадянських/російських наративів, що увиразнювалося у формуванні державної політики історичної пам'яті, закріплюючи поляризацію українського суспільства по згаданій осі «Схід – Захід»¹⁹.

Під час президентської каденції В. Ющенка (2005–2010 рр.) спостерігається кардинальний поворот у формуванні та реалізації державної історичної політики. Так, на державному рівні піднімається тема УПА, а уже у 2007 році президент В. Ющенко підписує Указ «Про відзначення 65-ї річниці створення УПА»²⁰, що викликало національно-патріотичне піднесення у західному регіоні України та, водночас, – обурення на сході країни. Того ж 2007 року В. Ющенко підписує ще один Указ (що ще більше поляризувало історичну пам'ять у суспільстві) «Про заходи щодо відзначення 60-х роковин операції «Вісла»»²¹.

¹⁸ Стрільчук Л., Пасічник Ю. Президентський вимір сучасних українсько-польських відносин : монографія. Луцьк : Видавництво «Терези», 2020. С. 231.

¹⁹ Стрільчук Л. Еволюція політики пам'яті в сучасній Україні: пострадянські наративи та національна політика пам'яті (на прикладі державних свят). *Літопис Волині. Всеукраїнський наковий часопис*. Заснований у 2001 р. Число 29. 2023. С. 98–99.

²⁰ Указ Президента України від 12.10.2007 № 966/2007 «Про відзначення 65-ї річниці створення Української повстанської армії». URL: <http://zakon2rada.gov.ua> (Дата доступу: 21.02.2026 р.)

²¹ Указ Президента України від 05.05.2007 №274/2007 «Про заходи до 60-х роковин операції «Вісла»». URL: <http://zakon2rada.gov.ua> Дата доступу: 21.02.2026 р.

За каденції В. Ющенка відбувається відродження Батурина, як гетьманської столиці²², на його ініціативу лунає заклик до світової спільноти визнати Голодомор 1932–1933 років геноцидом проти української нації, відбулася героїзація С. Бандери²³. Останній факт викликає обурення частини польського суспільства та, як наслідок сплеск антиукраїнських настроїв у Польщі і загострення міжнаціональних відносин. Окрім того, було переглянуто зміст шкільних підручників з історії. Зокрема там з'являються теми присвячені героїчній боротьбі УПА та її командирам, піднімаються проблеми радянських репресій, геноцидів, голодоморів, заголом змінюється концепція історичної освіти²⁴, що, на переконання автора, є надзвичайно важливим кроком на шляху формування державної політики історичної пам'яті.

Загально визнаним фактом є те, що певна політична сила, або соціальна група, котра виходить на суспільну арену, приносить із собою власне трактування загального минулого, при цьому пам'ять певного колективу (групи, сили) запанує в соціальному дискурсі тоді, коли цей колектив домінуватиме²⁵. Наприклад, полярність політики пам'яті президентських каденцій Л. Кучми та В. Ющенка, доводять слушність цієї думки. Наприклад, згаданому вище перегляду шкільних підручників з історії ініційованому В. Ющенком, можна протиставити ініціативу Л. Кучми на створення спільної українсько-російської групи для ревізії підручників з історії, написаних після розпаду СРСР²⁶. Як відомо, підручники з історії періоду Л. Кучми підтримували та пропагували російську історичну візію, консервуючи та транслюючи пострадянські історичні наративи.

Аналогічну ситуацію, у аналізований період, спостерігаємо і у Польщі, особливо яскраво це проявилось із приходом до влади у тут правої партії ПіС («Право і справедливість»). За історію свого існування ПіСу, як відомо, двічі вдавалося сформувати уряд РП (у 2005 та у 2006 роках), три рази партія опинялася в опозиції – у 2001, 2007 та в 2011 роках. Як показує аналіз, із утвердженням при владі у Польщі партії «Право і справедливість», нею було запропоновано польському суспільству нові підходи і методи щодо формування та реалізації державної історичної політики, зокрема, у полщині потрактування польсько-української історичної минувшини. Особливістю цього трактування, на переконання автора, було гіпертрофоване почуття історичної справедливості. Власне, така позиція ПіСу щодо історичної політики пам'яті у РП відчутно

²² Набок С. Політика пам'яті в сучасній Україні: проблеми формування та контраверсійність наслідків. *Етнополітичний контекст суспільних трансформацій у сучасній Україні*. К., 2017. С. 236–237.

²³ Коник А. «Історична пам'ять» та «політика пам'яті» в епоху медіа-культури. *Вісник Львівського університету*. Вип. 32. Львів, 2009. С. 158.

²⁴ Стрільчук Л. Еволюція політики пам'яті в сучасній Україні: пострадянські наративи та національна політика пам'яті (на прикладі державних свят). *Літопис Волині. Всеукраїнський наковий часопис*. Заснований у 2001 р. Число 29. 2023. С. 98–99.

²⁵ Набок С. Політика пам'яті в сучасній Україні: проблеми формування та контраверсійність наслідків. *Етнополітичний контекст суспільних трансформацій у сучасній Україні*. К., 2017. С. 236–238.

²⁶ Стрільчук Л., Пасічник Ю. Президентський вимір сучасних українсько-польських відносин : монографія. Луцьк : Видавництво «Терези», 2020. С. 240.

вплинуло на загострення українсько-польських міжнаціональних, і, як наслідок, міждержавних відносин²⁷.

Зміна політичної ситуації в Україні, що пов'язана із приходом до влади В. Януковича докорінним чином змінила і політику історичної пам'яті що реалізовувалася в Україні. Власне, саме у цей період відбувається черговий різкий поворот у бік пострадянських наративів, що викликало черговий розкол в українському суспільстві по осі «Схід – Захід». Політичні маніпуляції та владні зловживання, що мали місце у час президентства В. Януковича, інструменталізація дискурсу «розколу» українського суспільства та маніпуляції ціннісною неоднорідністю країни призвели до чергового кризового стану державної політики пам'яті. Деякі дослідники історичної пам'яті вважають, що у період президенства В. Януковича можна говорити про її повну відсутність²⁸.

Зі початку 2014 року розпочинається новий кризовий цикл для України пов'язаний із російською агресією на Сході України та анексією Криму. Безсумнівним здобутком для української нації стало зростання патріотизму та консолідація українського суспільства, що в результаті призвело до активізації державного формування політики національної пам'яті, що стало помітною ознакою президентської каденції П. Порошенка (2014–2019 роки). Втім, означений період, що позначився суттєвим трансформаційним змінами державної історичної політики, тема для окремого дослідження та аналізу.

ВИСНОВКИ

Як продемонструвало проведене дослідження, ефективність державної політики історичної пам'яті, залежить від рішень, які приймають президенти, парламент, уряд та інші державні інституції, зокрема, Інститути національної пам'яті в Україні та Республіці Польща. Усі вони мусить враховувати позицію громадянського суспільства, історичне минуле, національну структуру суспільства. Практика показує, що рішення, які стосуються історичної пам'яті повинні відповідати інтересам громадянського суспільства в цілому, а не ініціюватися лише окремими політичними партіями.

Україна очевидно програє Республіці Польща і у такій важливій площині політики державної пам'яті, як підручники і література наукового та науково-популярного плану, яка б висвітлювала проблемні щодо узгодження історичні сторінки. До прикладу зауважимо, що шкільні підручники у нашій державі, як власне, і підручники для вузів містять дуже мізерну інформацію (або не містять взагалі) про українсько-польський міжнаціональний конфлікт на Волині та в Галичині у роки Другої світової війни. У той час, як польські навчальні посібники таку інформацію містять і є доволі красномовно проілюстровані відповідними фото. Більше того, польський ПІН успішно продукує науково-популярні видання розраховані не лише на польського, а й на українського

²⁷ Стрільчук Л. Сучасний польський націоналізм і українсько-польські суперечності – нові обличчя старих проблем. *Історичні і політологічні дослідження*. Науковий журнал. № 1 (64). Вінниця, 2019. С. 198–199.

²⁸ Киридон А. «Історична пам'ять» у просторі політики пам'яті». *Трансформації історичної пам'яті. Історичні та політологічні дослідження*. Науковий журнал. Вінниця, 2018. С. 45–53.

читача, у яких польська візія проблеми подається у доволі безпеліційній, а за відсутності в Україні аналогічної друкованої продукції, безальтернативній формі.

Отже, політика пам'яті – це процес вибудовування співзвучних настроям епохи (і певних політичних сил) образів минулого. Саме у цій інформаційно-символічній сфері відбувається «битва за минуле» із гострим зіткненням інтересів різних суспільних верств і політичних акторів. Оскільки певним чином змодельоване минуле є цінним символічним ресурсом і має власний мобілізаційний потенціал, його інтерпретації у поляризованих соціумах набирають силу ідеологічної зброї. Водночас вони здатні виконувати і функції соціального захисту, мінімізувати травмуючий вплив сучасних реалій.

Отже, можемо висновковувати, що політика пам'яті, що формується та здійснюється в Україні та РП є своєрідною канвою для міждержавних двосторонніх взаємин. Виявлені факти свідчать, про певні диспропорції і перегини у формуванні історичної пам'яті щодо сусідів Польщею і прогалини та недопрацювання Українською стороною у цій площині.

АНОТАЦІЯ

У представленій статті розглядаються особливості формування державної історичної політики пам'яті України та у Республіці Польща у період 1990–2014 років, коли обидві держави здобувають незалежність і постають перед проблемою заповнення «білих плям» в національній історії та подолання пострадянських історичних наративів. Автором здійснено компаративний аналіз, виявлено схожі особливості та виділено відмінності у формуванні та реалізації державної історичної політики в Україні та у РП.

Доведено, що у період президентських каденцій Л. Кучми та А. Квашневського відбуваються перші помітні трансформації державної політики історичної пам'яті в Україні та у РП, а обома державами зроблено кроки у полщині міжнародного порозуміння та примирення. Республіка Польща відчутно швидшими темпами переглядала та формувала власну історичну політику. Для України, якісно новий етап у перегляді, формуванні та реалізації державної історичної політики настав у період каденції президента В. Ющенка.

Література

1. Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні. Ред.кол. О. Рафальський (голова), В. Войналович, Л. Нагорна. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017. 512 с.
2. Закон України від 20.04. 2000 №1684-III «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 роки». URL: <http://zakon0rada.gov.ua> Дата звернення: 21.01. 2022 р.
3. Зеленько Г. «Навздогінна модернізація»: досід Польщі та України: монографія. К.: «Критика». 2003. 216 с.
4. Зеленько Г. Україна – Польща: політико-владні структури в умовах модернізації. *Людина і політика*. 2000. № 2. С. 28–34.
5. Киридон А. (2018). ««Історична пам'ять» у просторі політики пам'яті». *Трансформації історичної пам'яті. Історичні та політологічні дослідження. Науковий журнал*. Вінниця, 2 Киридон А. (2018). ««Історична пам'ять»

у просторі політики пам'яті». *Трансформації історичної пам'яті. Історичні та політологічні дослідження. Науковий журнал*. Вінниця, 2018. С. 45–53.

6. Коник А. «Історична пам'ять» та «політика пам'яті» в епоху медіа-культури. *Вісник Львівського університету*. Вип. 32. Львів, 2009. С. 153–163.

7. Набок С. Політика пам'яті в сучасній Україні: проблеми формування та контраверсійність наслідків. *Етнополітичний контекст суспільних трансформацій у сучасній Україні*. К., 2017. С. 227–273.

8. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 липня 2006 року № 927 «Про затвердження Положення про Український інститут національної пам'яті». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927-2006-%D0%BF> (Дата звернення: 22.02.2023 р.)

9. Стрільчук Л. Еволюція політики пам'яті в сучасній Україні: пострадянські наративи та національна політика пам'яті (на прикладі державних свят). *Літопис Волині. Всеукраїнський наковий часопис*. Заснований у 2001 р. Число 29. 2023. С. 96–100.

10. Стрільчук Л., Нінічук А. Війна пам'яті та війни пам'ятників у сучасних українсько-польських відносинах : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 368 с.

11. Стрільчук Л., Пасічник Ю. Президентський вимір сучасних українсько-польських відносин : монографія. Луцьк : Видавництво «Терези», 2020. 360 с.

12. Стрільчук Л. Сучасний польський націоналізм і українсько-польські суперечності – нові обличчя старих проблем. *Історичні і політологічні дослідження*. Науковий журнал. № 1 (64). Вінниця, 2019. С. 192–200.

13. Указ Президента України від 05.05.2007 №274/2007 «Про заходи до 60-х роковин операції «Вісла»». URL: <http://zakon2rada.gov.ua> (Дата доступу: 21.02.2026 р.)

14. Указ Президента України від 12.10.2007 № 966/2007 «Про відзначення 65-ї річниці створення Української повстанської армії». URL: <http://zakon2rada.gov.ua> (Дата доступу: 21.02.2026 р.)

15. Хахула Л. Україна та українці в офіційному та медійному дискурсах сучасної Польщі (перша половина 1990-х років). *Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 2010–2011. Вип. 3-4. С. 222–233.

Information about the author:

Ninichuk Serhiy,

PhD student at the Department of World History,
Faculty of History, Political Science and National Security
Lesya Ukrainka Volyn National University
24, F. Chopin Street, Lutsk, 43005, Ukraine